A. Juozapavičiaus g. sankryžoje esančioje aikštėje rodo, kad ateityje visoje senojoje Alytaus dalyje reikia atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrimus, siekiant nustatyti senojo miesto kultūrinio sluoksnio paplitimo ribas, jo išlikimo laipsnį ir chronologiją.

THE SQUARE AT THE INTERSECTION OF JIEZNO AND A. JUOZAPAVIČIAUS STS. IN ALYTUS I

In 2006 a field evaluation was conducted in the square located in the SW part of the intersection of Jiezno and A. Juozapavičiaus Sts. in Alytus I (the city of Alytus, right bank of the Nemunas). It is thought that the old Alytus town hall square was located at this site.

27 test pits and 1 trench (a total area of 40 m^2) were excavated. A cultural layer of up to 190 cm thick and dating to the 17th–20th centuries was discovered. During the evaluation a fragment of stone paving, a fragment of a foundation (their dating is uncertain), and a storage pit with household and structural ceramic sherds dating to the 17th–18th centuries (Figs. 1–2) were found.

BIRŽAI

ŽVALGOMIEJI TYRIMAI BIRŽŲ SENAMIESTYJE

Birutė LISAUSKAITĖ

2006 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais Biržų senamiestyje (A 518P) vykdyti žvalgomieji tyrimai vidutinio ir žemo slėgio dujotiekio įvadų į pastatus Karaimų g. 12, S. Dagilio g. 8, J. Žemaitės g. 24, Vytauto g. 16, Vilniaus g. 16 trasų vietose.

1989–1991 m. archeologas A. Baublys tyrė teritoriją ties J. Janonio aikštės ir Rinkos g. sankryža, kurioje buvo numatyta statyti universalinę parduotuvę (*ATL 1990 ir 1991 metais*, V., 1992, t. II, p. 9–10). Buvo ištirtas 730 m^2 plotas, rasti 3 užstatymo periodai: XVI–XVII a., XVIII a. pradžios – XVIII a. vidurio ir XIX a. pabaigos – XX a. pradžios. Pirmo periodo pastatai buvo mediniai. Rasta XVII–XVIII a. koklių, monetų, indų fragmentų.

1992 m. archeologinius tyrimus šiluminės trasos vietoje S. Dagilio g. 1 vykdė BKMS (*LIIR*, f. 1, 1981). Buvo ištirtas 21 m^2 plotas, rasti 59 radiniai. Tyrimų metu nustatyta, kad kultūrinio sluoksnio storis – 1,5 m, o tirtoje teritorijoje XVI–XVII a. yra buvę miestelėnų daržai. Taip pat rasti XVIII–XIX a. pastato pamatų fragmentai.

1994 m. klojant šiluminę trasą Karaimų g. 12 vykdyta archeologinė žemės darbų priežiūra. Kastos trasos ilgis siekė 24 m, plotis – 80 cm, gylis – 0,8–1,1 m. Tyrimų metu nustatyta, kad viršutiniai žemės sluoksniai permaišyti, įžemis rastas 60–90 cm gylyje nuo esamo žemės paviršiaus. Trasos 14–17 m nuo gyvenamo namo, t. y. daržo viduryje, buvo rasta ūkinė duobė. Joje buvo XVIII–XIX a. puodų ir koklių fragmentų. Konstatuota, kad pastatų tirtoje vietoje nebuvo, teritorija naudota daržams, o gyvenamas namas greičiausiai kelis kartus buvo perstatytas.

1994 m. taip pat buvo atliekami ir archeo-

loginės priežiūros darbai tiesiant dujotiekį Biržų senamiestyje. J. Janonio g. nuo Vytauto g. buvo fiksuotos trasos atkarpos ties 15–16 m, 31–33 m, 32–34 m, 66–68 m ir dujotiekio atšakos į stomatologinę polikliniką 1–7 metrai. Konstatuota, kad J. Janonio g., prie gaisrinės, esančios greta Vytauto g., rasti du skirtingo laikotarpio akmeniniai grindiniai, priskirti ankstyvajam XVIII a. pabaigos gatvės įrengimo etapui. Arčiau Apaščios upelio esančiame J. Žemaitės g. pakraštyje fiksuotos 120–122 m, 225–229 m, 254–263 m, 530–534 m, 562–567 m, 570–577 m, 583–589 m, 628–630 m trasos atkarpos. Nustatyta, kad čia susiformavę sluoksniai supiltiniai (piltos šiukšlės ir statybinės griuvenos) ir permaišyti. Į šią vietą žemė vežta net iš Biržų pilies, po Antrojo pasaulinio karo formuojant gatvę ir užstatant gyvenamų namų kvartalą. J. Žemaitės g. 254–263 m, t. y. greta dabartinio gyvenamo namo Karaimų g. 12, dujotiekio trasos teritorijoje rastos keramikos šukės datuojamos XVII a. Tai rodo, kad arčiau tuometinio Biržų miesto centro esančio kvartalo dalis buvo suformuota XVI a. pabaigoje, kaip ir pavaizduota T. Makovskio graviūroje.

1995 m. vykdant Biržų miesto telefono tinklų išplėtimo projektą, atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai Vilniaus, J. Žemaitės ir Žemosios g. (*ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 265). Jų metu J. Žemaitės g., tarp šulinėlių 5–6, ties gyvenamu namu Karaimų g. 12 buvo fiksuota trasos atkarpa 171–177 m. 172 metre po supiltiniu permaišytos pilkos žemės sluoksniu buvo rastas juodos spalvos kultūrinis sluoksnis su dideliais tarpusavyje nesurištais akmenimis. Tarp akmenų pasitaikė raudonų plytų fragmentų. Tyrimų metu konstatuota, kad rasta akmenų krūsnis gali būti siejama su pastato pamatais.

1999 m. A. Sirvydas S. Dagilio g. 7 sklype statomo ūkinio pastato vietoje ištyrė 10 m^2 plotą (*LIIR*, f. 1, 3441), nustatė, kad sklype yra 0,65–1,5 m storio kultūrinis sluoksnis su XVII–XIX a. radiniais.

2000 m. archeologiniai tyrimai buvo atlikti Dagilio g. 8 sklype, numatyto statyti pastato vietoje (*ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 261, Nr. 8). Tirto ploto paviršiuje buvo rasta raudonų plytų duženų, akmenų, stiklų fragmentų. Kultūrinio sluoksnio storis siekė 45–50 cm. Jame rastos kelios puodų šukės, dengtos ruda glazūra, balta glazūra glazūruotų lėkščių dalys, du stikliniai plokšti buteliukai su vokiškais užrašais ir vienas buteliukas su Kauno vaistų fabriko užrašu. Taip pat rasti du keramikiniai 2,5 cm skersmens kamščiai su užrašais „Julius Strevow. BROMBERG“ ir „W. Angermuler Torst Lausitze – Brauerie“. Tai XX a. pirmos pusės sluoksnis. Kv. 15A–B 20 cm gylyje nuo esamo žemės paviršiaus ploto Š sienelėje atsidengė akmeninių pastato pamatų eilė. Akmenys rišti moliu, tarp stambių akmenų dedant smulkius. Pamato aukštis – 50 cm. Po jais aptiktas 5 cm storio molio sluoksnelis, po moliu – 5 cm degėsių sluoksnelis, po kuriuo buvo pilkos spalvos žemės sluoksnis. 60–70 cm gylyje atkasti buvusių pamatų fragmentai. Kv. 7–9A–B rastos sienos plotis siekė 1,8 m. Konstatuota, kad tai krosnies padas su sienelės fragmentu. Likusioje ploto dalyje pilkame sluoksnyje rasta plytų duženų, gyvulių kaulų, 7 vinys su apskrito pjūvio galvutėmis, vyris, kelios tamsaus stiklo šukės, nemažai indų fragmentų. Ypač daug jų rasta kv. 13–15A–B. Iš retesnių radinių paminėtinas 60 cm gylyje kv. 13A rastas žetonas su žydiškais rašmenimis, pagamintas iš alavo ir švino lydinio. Tai vadinamasis amuletas, duodamas vaiko gimimo proga. Taip pat rastas vaikiškas molinis šuns formos švilpukas ir kaulinių peilio kriaunų, puoštų eglutės ornamentu, dalis. Pa-

gal radinius pilkasis sluoksnis datuotas XIX–XX a. pradžia. 90 cm gylyje buvęs pilkos žemės horizontas, datuotas XVIII–XIX a. Įžemis pasiektas įvairiame gylyje. Kv. 4–5 rasta 1,8x2 m dydžio beveik apskritos formos 25 cm gylio ūkinė duobė, kurioje aptikti 3 plokštinių ir vienas frizinio koklio fragmentas, iš kurių trys dengti žalia glazūra, vienas neglazūruotas, su herbo grandinėle ir raide „S“ bei 1669 m. data. Konstatuota, kad abiejuose sluoksnio horizontuose buvo rasta po pastatą, o apatinis dar turėjo prie sienos priglaustą židinį.

Įvertinus ankstesnių ir 2006 m. atliktų archeologinių tyrimų medžiagą galima manyti, kad šalia Apaščios upelio esanti J. Žemaitės g. įrengta po Antrojo pasaulinio karo, naujai suformuojant (supilant) atvežtinį gruntą upės pakrantėje, dėl ko istoriniu ar archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis joje nesusiformavo.

Dujotiekio įvado į gyvenamą namą Karaimų g. 12 trasos ŠV gale buvo rasta nedidelė stambių akmenų krūsnis. Ji neabejotinai galėtų būti priskirta nedideliam, greičiausiai ūkinės paskirties pastatui, stovėjusiam sklypo gale prie Apaščios upės. Nors Karaimų g. yra viena seniausių Biržų miesto gatvių, žinomų jau nuo XVII a., tačiau trūksta nuodugnių istorinių ir archeologinių tyrimų, nėra iki šiol nustatyta tiksli gatvės trasa ir užstatymo struktūros.

S. Dagilio g. 8 pastatas statytas 1901 m. Jis įtrauktas į NKVR (S 275). Tačiau pati to laikotarpio sklypo užstatymo struktūra yra sunaikinta. Įvertinant ankstesnių ir 2006 m. tyrimų medžiagą galima teigti, kad sklype buvęs ankstyvesnis (iki XX a. pradžios) užstatymas. Šurfe 1 kultūriniame sluoksnyje rasti medžio anglies gabalėliai tik patvirtina faktą, kad Biržų senamiestis, o kartu ir dabartinės S. Dagilio g. 8 sklype stovėję statiniai yra degę XVII–XVIII a. pradžios karų metu. Šio laikotarpio kultūrinis sluoksnis aiškiai išsiskyrė lauko dujotiekio trasos sklypo viduje kv. 1–3 ir 11–14 savo radiniais (pvz., rasti keramikos fragmentai, po glazūra dengti baltos spalvos angobu). Vėlesnis XVIII–XX a. pradžios sluoksnis nėra vienalytis. Jis permaišytas XIX a. pabaigoje arba XX a. pradžioje pastatų statybos metu ar dar anksčiau, tačiau aiškiai skiriasi savo XVIII–XX a. pirmai pusei būdingais radiniais ir struktūra. Kadangi nėra aiški seniausios Biržų gatvės – Vilniaus g. – trasa, tikėtina, kad dabartinio S. Dagilio g. 8 pastato vietoje stovėjęs ankstesnis pastatas nebuvo kampinis kvartalo namas. Įvertinus tai, kad šurfo 2 R sienelėje, 60 cm nuo esamo Vytauto g. asfalto paviršiaus rasta daug akmenų, raudonų plytų duženų, o uždaru būdu vykdant vamzdžio prastūmimo darbus, įrenginys įstrigo greta šurfo 2 tarp akmenų, tikėtina, kad dalyje dabartinės gatvės, t. y. iki jos pusės (nuo S. Dagilio g. 8 pastato) galėjęs stovėti dar vienas Biržų senamiesčiui būdingas siauras pastatas.

Asfaltuotos automobilių stovėjimo aikštelės dalyje šalia Vytauto g., tarp pastatų Vytauto g. 29 ir Vytauto g. 31 kultūrinis sluoksnis arba nesusiformavęs, arba sunaikintas. Tas pats yra ir kitoje Vytauto g. pusėje, tarp pastatų Vytauto g. 16 ir 18 esančioje teritorijoje. Vytauto g. dalis nuo J. Janonio g. yra buvusi už XVII a. Biržų miesto gynybinės sienos, Biržų dvaro žemių teritorijoje, kur archeologiniu požiūriu vertingas kultūrinis sluoksnis galėjo ir nesusiformuoti.

Teritorija Vilniaus g. 16 įtvirtinto Biržų miesto egzistavimo laikotarpyje (XVI–XVII a.) buvo už gynybinės miesto sienos ribų, Biržų dvaro žemėse. Šioje teritorijoje galėjęs būti XIX a. užstatymas. Taip leidžia manyti šurfe 1 rastas

juodos spalvos žemės sluoksnis su medžio anglies gabalėliais, išsiskiriantis savo spalva ir struktūra aplinkiniame žemės sluoksnių kontekste su XVII–XIX a. keramikos fragmentais. Trasos Š gale fiksuotas griuvenų su medžio anglies intarpais sluoksnis galėtų būti siejamas su XIX a. pabaigoje ar XX a. pirmoje pusėje stovėjusiais pastatais.

FIELD EVALUATION IN BIRŽAI OLD TOWN

In 2006 an evaluation was conducted in Biržai Old Town at the sites of the routes for the medium and low pressure gas main connections to the buildings at Karaimų St. 12, S. Dagilio St. 8, J. Žemaitės St. 24, Vytauto St. 16, and Vilniaus St. 16. At the NW end of the route at Karaimų St. 12 a small pile of big stones was found. A cultural layer from the 17th – early 20th century was found in a test pit beside the building built at S. Dagilio St. 8 in 1901. A narrow building characteristic to Biržai Old Town could have stood there at that time. A cultural layer from the 19th – 1st half of the 20th century with 17th–19th pottery sherds was found in the territory of Vilniaus St. 16.

TYRIMAI ROTUŠĖS GATVĖJE

Birutė LISAUSKAITĖ

Biržų miesto (A 18P) Rotušės g. teritorijoje, tarp pastatų, priklausančių UAB „Litesko“ – Rotušės g. 20 ir prekybos centro „Senukai“ – Rotušės g. 24, 2006 m. rugpjūčio mėnesį buvo pradėti šilumos tinklų modernizavimo ir renovavimo darbai. Į šią teritoriją po to, kai 1625 m. karo metu švedų kariuomenė, vadovaujama karaliaus Gustavo Adolfo, sudegino Biržų tvirtovę, miestą ir dvaro pastatus, buvusius už Agluonos upės, Kristupas II Radvila įsakė perkelti dvarą, į dešinįjį Agluonos upės krantą. Kad tai buvo padaryta, liudija ne tik istoriniai šaltiniai, bet ir patvirtino 1991 m. vykdyti archeologiniai tyrimai (tyrimų vadovas A. Baublys) Rotušės g. 18, kur buvo rasti Boguslavo Radvilos ir Liudvikos Karolinos Radvilaitės laikų dvaro pastatų pamatų fragmentai ir būdingi XVII a. antros pusės radiniai – buitinės keramikos šukės, stikliniai indai ir herbiniai kokliai (*ATL 1900 ir 1991 metais*, V., 1992, t. II, p. 10–11 (nurodytas klaidingas adresas – Rotušės g. 28)). Taip pat iš istorinių šaltinių yra žinoma, kad prie to dvaro Liudvika Karolina Radvilaitė 1686 m. įsteigė bravorą. Jis turėjo būti maždaug toje vietoje, kur yra dabartinis AB „Biržų alus“ (Rotušės g. 22).

Perkėlus dvarą, turėjo atsirasti ir į jį vedantis kelias dešiniąja Agluonos pakrante. 1870 m. Biržų miesto plane jau yra pažymėta tokio kelio trasa. Be to, šalia to kelio minėtame plane dabartinės Biržų alaus daryklos teritorijoje pažymėti dar 8 dvaro pastatai, kurie, matyt, funkciškai buvo susiję su bravoru.

Tiškevičiams įsigijus Biržus, jau XIX a. viduryje buvęs senasis Radvilų dvaras dešiniajame Agluonos krante ėmė nykti. Tačiau vėl buvo pastatyti nauji Biržų dvaro pastatai kairiojoje Agluonos upės pusėje, dabar Dvaro g. Kanauninkų g. (dabar Rotušės g.) Tiškevičiai paliko tik bravorą ir toliau jį plėtė. O